

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Marta Šperlinková

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Projevy rasismu ve vězeňství

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. František Sýkora

Vypracovala:
Marta Šperlinková

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Projevy rasismu ve vězeňství“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Marta Šperlinková

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Františkovi Sýkorovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své mamince a synovi Milanovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce.

Brno, 30. března 2005
Marta Šperlinková

OBSAH

ÚVOD	1
1. Teoretická východiska	3
1.1 Definice související s problematikou	4
1.2 Diskriminace a rasismus	6
1.2.1 Historie rasismu a diskriminace ve světě	7
1.2.2 Rasismus jako způsob myšlení	8
1.2.3 Prevence rasismu	10
2. Rasové projevy ve vězeňství v USA a v ČR	12
2.1 Národnostní menšiny v USA a trest smrti	12
2.1.1 Trest smrti v USA ve statistice	13
2.1.2 Podmínky ve výkonu trestu odnětí svobody v USA	14
2.2 Kriminalita romské komunity v ČR a na Slovensku	16
2.3 Podmínky výkonu trestu odnětí svobody v ČR	18
2.4 Dílčí závěr	20
3. Trestné činy s rasistickým motivem v ČR	21
3.1 Podmínky pro vzájemné porozumění	25
3.2 Návrhy na zlepšení situace	25
3.2.1 Oblast školství	25
3.2.2 Oblast justice a státních institucí	27
3.2.3 Oblast veřejnosti	29
3.2.4 Nutná legislativní opatření	31
3.3 Dílčí závěr	33
Závěr	36
Resumé (CZ)	38
Anotace	40
Použitá literatura	41
Přílohy	42

ÚVOD

Dnes již jistě nikdo nepopírá, že etnické klima v současné společnosti není nejlepší. Setkáváme se s akty rasového násilí. Lze jej charakterizovat jako slovní či fyzické napadání osob s výhradně rasovým motivem. Charakteristický je fakt, že útočník svoji oběť nevolí podle individuálních vlastností, ale z určité skupiny lidí, přičemž napadený jednatel je kýmkoliv z této skupiny zaměnitelný. Výskyt tohoto druhu násilí šíří mezi ohroženými skupinami mimořádně silný pocit ohrožení, nejistoty a strachu.

Latentní rasismus, který tady nepochybně existoval i v minulých letech, vystoupil po roce 1989 na povrch, a nabyl forem, které jsme neočekávali. Ukázalo se bohužel, že svoboda a demokracie pro někoho znamená právo svobodně myslet, číst, cestovat, pro jiného pak projevit svůj rasismus, a to často nevídaným způsobem. Státním orgánům ani justici se zatím nepodařilo přesvědčit tu druhou zmíněnou skupinu občanů, že se mýlí, když chce využívat demokracie tímto způsobem.

Tato práce pojednává o problému rasismu a rasové diskriminace nejen ve vězeňství v nedávné historii i v současné době. Zpracovat toto téma jsem se rozhodla na základě dlouhodobého zájmu o tuto problematiku. Vzhledem k tomu, že sama pracuji v ženské věznici, přicházím s ní do styku téměř denně.

Domnívám se, že problém rasismu je nutné řešit rychle a razantně na všech úrovních, ať již se to týká státních úředníků, soudců, nebo běžných občanů. Rasismus je problém celosvětový, a jako takový by si zasloužil také celosvětové urychlené řešení.

Ráda bych poukázala na fakt, že i v tak izolovaném prostředí jako je výkon trestu odnětí svobody může docházet k nežádoucím rasistickým projevům. V každé společnosti jsou jeho projevy jiné. Proto pro srovnání uvedu příklady nejen z prostředí našich věznic, ale také z USA. Z těchto příkladů bude dostatečně zřetelné, že podmínky výkonu trestu u nás a v zahraničí se podstatně liší, a proto také přístup k jejich řešení musí být odlišný. Domnívám se, že v USA je otázka rasismu mnohem palčivější a výraznější než u nás. To však znamená, že je třeba urychleně a cílevědomě

pracovat na jeho odstranění, aby se nemohl rozrůst do rozměrů, které by pak bylo obtížné, ne – li nemožné zvládnout.

Dále bych chtěla dokázat, že i v prostředí výkonu trestu odnětí svobody je prevence rasismu možná a účinná, pokud jsou vytvořeny podmínky pro její aplikaci. Domnívám se, že v tomto prostředí jsou dokonce lepší podmínky pro jeho odstranění než na svobodě, protože pracovníci Vězeňské služby jsou dostatečně obeznámeni jak s důvody vzniku rasismu, tak i s možnostmi jejich účinného řešení.

Jistě stojí za povšimnutí i fakt, že řešit tuto problematiku až ve výkonu trestu je poměrně pozdě. Prevence by měla nastoupit již v raném věku člověka, tak, aby se naučil přijímat odlišné lidi bez vnímání rozdílu barvy pleti, národnosti atd. Ráda bych proto ukázala několik možností, jak tomuto problému předcházet.

1. Teoretická východiska

Pro bližší obeznámení s danou problematikou uvádím základní pojmy, které budou v této práci použity.

Setkáváme se se třemi jevy, které sice charakterizuje stejný obsah, ale pro jeho vyjádření jsou zvoleny odlišné formy. Jde o rasismus, diskriminaci a rasové násilí.

Rasismus je postoj, který je sice nezdravým jevem, ale pokud zůstává soukromým názorem jednotlivce, není možné jej zakázat, ani změnit represivními opatřeními. Pomoci může jen osvěta, prevence a rozhodnutí příslušného člověka o svém postoji přemýšlet a měnit jej. Největší možnosti má v tomto ohledu školství, práce médií, kultury a umění, následně vznik veřejného mínění.

Diskriminace a rasové násilí patří kvalitativně do jiné oblasti. Nejde již o žádný soukromý názor, ale o veřejně projevované aktivity, které škodí a zhoršují kvalitu života jiných lidí, těch, proti kterým směřují.

Rasové násilí můžeme charakterizovat jako slovní či fyzické napadání osob s výhradně rasovým motivem. Charakteristický pro tyto útoky je fakt, že útočník svoji oběť nevolí podle individuálních vlastností, ale z určité skupiny lidí, přičemž napadený jedinec je kýmkoliv z této skupiny zaměnitelný. Výskyt tohoto druhu násilí šíří mezi hroženými skupinami mimořádně silný pocit nejistoty a strachu. Incidentsy rasového násilí se nepřetržitě množí a v současné době můžeme mluvit o téměř plošném jevu. Jeho nositeli jsou především příslušníci hnutí skinheads a jeho sympatizanti. Přitom platí, že jde o většinou velmi mladé lidi, více učně a méně středoškoláky, ve valné většině ze slušných rodin. Ukazuje se, že tyto incidenty nebývají předem připravovány, ale jde spíše o impulzivní jednání skupinek mládeže, obvykle pod vlivem alkoholu.

Mnohem záluďnější než rasové násilí je **diskriminace**, a to nejen rasová. Neodehrává se jen na ulici, ale i za dveřmi institucí, úřadů, škol a veřejných provozoven. Je nenápadná, těžko rozeznatelná a obtížně řešitelná. V našem právním řádu, ale i v mezinárodních úmluvách, je charakterizována jako

„rozlišování, vylučování, omezování, nebo znevýhodňování, založené na rase, barvě pleti, rodovém národnostním původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo dalších oblastech veřejného života“. Lze předpokládat, že i u nás se objevují prvky diskriminace na trhu práce, v oblasti poskytování služeb i v oblasti vzdělávání.[1]

1.1 Definice související s problematikou

Rasismus je názor, který tvrdí, že někteří lidé jsou méněcenní z důvodu příslušnosti k určité rase. Rasisté definují rasu jako skupinu lidí stejného původu. Rozlišují různé rasy navzájem podle fyzického charakteru, jako je barva kůže nebo kvalita vlasů. Ve skutečnosti neexistují ostré rozdíly, obzvláště ne takové, které by měly podstatný význam. Rasa je umělý pojem. Slovo „rasismus“ se používá k označení agresivního či ponižujícího chování k příslušníkům jiné rasy. Rasismus má v různých státech různé formy v souvislosti s historií, kulturou a dalšími sociálními faktory. Nová forma rasismu zvaná etnický, resp. kulturní diferencionalismus praví, že rasy jsou si sice rovny, ale nesmějí se navzájem mísit, aby se zachovala jejich originalita. To však může vést k apartheidu. [1]

Rasová diskriminace je nejen v našem právním řádu, ale i v mezinárodních úmluvách charakterizována jako rozlišování, vylučování, omezování nebo znevýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo na národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoliv jiné oblasti veřejného života. [1]

Rasové násilí lze charakterizovat jako slovní či fyzické napadání osob s výhradně rasovým motivem. Charakteristický pro tyto útoky je fakt, že útočník svoji oběť nevolí podle individuálních vlastností, ale z určité skupiny lidí, přičemž napadený jednotlivec je kýmkoliv z této skupiny zaměnitelný. [1]

Tolerance je respektování, přijímání a uvědomování si ceny bohaté rozličnosti kultur našeho světa, forem vyjadřování a lidství. Pěstuje se prostřednictvím znalostí, otevřenosti, komunikování a svobod myšlení, svědomí a víry. Je to harmonie v rozrůzněnosti. Tolerance není ustupování, blahosklonnost či shovívavost. Je to mimo jiné aktivní přístup podnícený uznáním všeobecných lidských práv a základních svobod jiných. Tolerance v praxi neznamena tolerovat sociální nespravedlnost či vzdát se svého přesvědčení. Znamená, že každý má svobodně mít své přesvědčení, a akceptovat, že jiní mají také svoje. [1]

Intolerance je nedostatek úcty k jiným způsobům chování a jednání, nedostatek respektu k jinému přesvědčení či víře, než je ta naše. Projevuje se zákazem odlišných způsobů, chování či názorů, než jsou jeho vlastní. Intolerance může také znamenat, že se s některými lidmi nezachází odpovídajícím způsobem kvůli jejich sexuální orientaci nebo dokonce pro jejich oděv či účes. Je to dosti nebezpečná záležitost, obzvláště v případě pokusů o udržení různých kultur v separaci jedné od druhé, ve jménu ochrany jakési národní identity. [1]

Antisemitismus je zaujatost proti Židům, založená na jejich zkresleném obrazu, jako by byli zcela odlišní. Tento projev xenofobie a nesnášenlivosti vede k diskriminaci jedinců a rovněž perzekuci Židů jako národnostní skupiny. [1] Nejstrašnějším projevem antisemitismu byl nástup Hitlera k moci a nacistická ideologie o čistotě rasy. Během druhé světové války bylo v koncentračních táborech zavražděno 6 milionů Židů.

Xenofobie doslova přeloženo znamená strach z cizinců (xeno - týkající se něčeho cizího). Slovo se většinou užívá pro označení nesnášenlivosti k lidem z jiných zemí, rovněž nedostatku úcty k jejich tradici a kultuře. Stejně jako rasismus je xenofobie předsudkem, který vytváří negativní názor bez jakékoliv znalosti nebo smyslu. [1]

Extrémismus je souhrn určitých sociálně patologických jevů vytvářených více či méně organizovanými skupinami osob. Sjednocujícím prvkem rozdílných ideologií, hláсанých jednotlivými extrémistickými skupinami, je proklamované odmítání základních hodnot, norem a způsobů chování v současné společnosti. [1]

1.2 Diskriminace a rasismus

Princip rovnosti všech lidí je základním kamenem lidských práv založených na respektování důstojnosti každého jednotlivce. Toto přirozené právo rovnosti však v minulosti nebylo zaručeno všem a není garantováno ani v moderní společnosti. Některé z forem diskriminace a rasismu se objevují od počátku lidské historie.

Diskriminováni byli původní obyvatelé a menšiny na celém světě. Diskriminováni jsou uprchlíci a žadatelé o azyl v Severní Americe i Evropě a příslušníci různých afrických kmenů. Diskriminovány jsou děti, které jsou šikanovány a zneužívány, ženy, které jsou považovány za méněcenné lidské bytosti, nemocní AIDS, zdravotně postižení a lidé s odlišnou sexuální orientací. Diskriminace se objevuje v různorodých formách, můžeme předpokládat, že je jí v různé míře zasažen každý z nás bez ohledu na národnost, barvu pleti či vyznání. Proto je pochopení tohoto problému základem pro jeho úspěšné řešení.

1.2.1 Historie rasismu a diskriminace ve světě

S projevy diskriminace a její vypjaté formy – rasismu – se společnost setkává již po staletí, a řada ozbrojených konfliktů v jejích dějinách byla motivována právě snahou o jednostranné řešení této problematiky. V historii byly biologické rozdíly zneužívány pro ospravedlnění nadřazené a podřazené rasy. Například Darwinova teorie evoluce a přežití nejsilnějších byla zneužita pro „vědecké“ ospravedlnění této nadřazenosti.

Diskriminace a rasismus se projevovaly v indickém kastovním systému i v řeckém a čínském pojetí kulturní nadřazenosti. Středověk proslul pronásledováním Židů na celém světě. Španělská koloniální vláda v 16. a 17. století poprvé zavedla moderní rasově rozdělenou společnost v Novém světě. Termín „negr“ se tak stal synonymem pro otroka a protikladem vládnoucí bílé rasy. Na konci 18. a na začátku 19. století dostává ideologie rasismu nový rozměr. Ve státech konfederace ji Ku-klux-klan využívá pro terorizování černochů a evropské státy pro upevnění své dominantní pozice v afrických koloniích. Dvacáté století bylo svědkem extrémních forem rasismu: rasové nenávisti nacistického režimu v Evropě, institucionalizované rasové diskriminace v jižní Africe a etnické a rasově motivované genocidy v bývalé Jugoslávii a ve Rwandě.

V důsledku historických zkušeností je zákaz diskriminace a rasismu uveden v mnoha mezinárodních a národních právních normách. Přesto zůstávají na základě rasy, barvy kůže, původu, vyznání, pohlaví, sexuální orientace atd. jedním z nejčastějších případů porušování lidských práv na celém světě.

Prosté konstatování rozdílů mezi rasami není rasismem. Je jím však chování motivované názorem, že některé skupiny populace jsou pro svou barvu kůže nebo náboženství méněcenné.

Za rasovou diskriminaci nejsou považována zvláštní opatření učiněná výhradně pro zajištění přiměřeného rozvoje některých rasových nebo etnických skupin nebo jednotlivců, kteří potřebují takovou ochranu. Ta může být nezbytná k tomu, aby jim zabezpečila rovné užívání nebo výkon lidských

práv a svobod, pokud ovšem tato opatření nevedou k zachování rozdílných práv pro různé rasové skupiny a pokud nezůstanou v platnosti po dosažení cílů, pro které byla přijata. [2] Je zajímavé, že neexistuje žádná obecně uznávaná definice rasismu. Již samotný termín předpokládající existenci různých ras nemá vědecké opodstatnění. V dnešní době je rasa pokládána za sociální pojem a větší důraz se klade na kulturní rozdíly než na biologické charakteristiky, takže můžeme hovořit o kulturním rasismu, který asi nejlépe vystihuje skutečný postoj současných „rasistů“.

1.2.2 Rasismus jako způsob myšlení

Rasismus je způsob myšlení, které může být škodlivé, ale bez vnějších projevů je nelze postihovat. To znamená, že rasistické názory nelze považovat za porušení lidských práv, protože právo na názor a přesvědčení je samo o sobě jedním z důležitých lidských práv. Pouze pokud předsudky a názory vyústí v diskriminační jednání, můžeme hovořit o postižitelné diskriminační činnosti nebo rasové diskriminaci.

Vlastní termín rasismus není v terminologii žádných vnitrostátně platných právních předpisů (mezinárodní smlouvy multilaterální, bilaterální, vnitrostátní zákony a vyhlášky) použit. Jednání, kterým se rasismus projevuje veřejně a které je předmětem právní regulace, je obvykle nazýváno:

- rasová nenávisť (Mezinárodní pakt OSN o občanských a politických právech),
- rozlišování podle rasy (Mezinárodní pakt OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech),
- veřejné hanobení národa či rasy (trestní zákon),
- podněcování k nenávisti k některému národu nebo rase (trestní zákon),
- ničení některého národa či rasy, genocidium (trestní zákon),
- národnostní a rasová zášť (trestní zákon),

- národnostní a rasová nesnášenlivost (vyhláška Ministerstva spravedlnosti o výkonu vazby a VTOS).

Rasismus existuje na různých úrovních v závislosti na míře moci a vztahu mezi obětí a pachatelem:

- osobní úroveň (vlastní názory, hodnoty, přesvědčení),
- interpersonální úroveň (chování k ostatním),
- kulturní úroveň (hodnoty a normy sociálního jednání),
- institucionální úroveň (zákony, zvyky, tradice).

Rasismus vede k izolaci jednotlivců a rozdělení společnosti. Aktivní rasismus i jeho tolerování poškozují jak oběti, tak pachatele. Jeho příčiny a s ním spojená intolerance jsou komplexní, zahrnují diskriminaci, ekonomické, sociální a politické znevýhodnění, psychologickou viktimizaci a ztížený přístup ke vzdělávání.

Rasově motivované násilí je zvláště závažným příkladem dopadu rasismu. Zahrnuje akty násilí proti jednotlivci nebo skupině na základě rasy, barvy pleti, původu nebo národnosti. Jeho základem je teorie o tom, že určitá skupina je hrozbou pro ostatní.

V oblasti boje proti rasismu působí řada nevládních neziskových organizací (Český helsinský výbor, UNHCR, OSF, Humanitas Profes atd.), které se snaží podporovat spolupráci rozdílných ras a komunit včetně odpovídajícího vzdělání. Jejich činnost je však závislá na financování různých nadací i státních organizací prostřednictvím grantů, což je úzce spjato s aktuálními ekonomickými podmínkami státu. Díky spolupráci vládních i nevládních subjektů se daří situaci v České republice částečně zlepšovat.

1.2.3 Prevence rasismu

Preventivní charakter má i přísnější posuzování a řešení rasově motivovaných trestných činů orgány činnými v trestním řízení. V souladu s vládní politikou boje proti rasismu probíhá systémová profesní příprava policistů, státních zástupců a soudců tak, aby byli schopni kvalifikovaně řešit i skryté formy rasově motivované trestné činnosti.

Nejúčinnější prevencí rasismu je však zařazení této problematiky do výchovy a vzdělávání ve školách v duchu japonského přísloví: „Lidský mozek je jak prázdná číše. Čím více se do něj vloží dobrého, tím méně se do něj vejde špatného“. Zásadní úlohu zde hraje kvalifikovaná příprava pedagogických pracovníků zajišťovaná Ministerstvem školství prostřednictvím pedagogických center a nevládních neziskových organizací. Odborně připravení pedagogové jsou zárukou kvalifikovaného řešení konfliktů ve vzdělávacích zařízeních již v samotném zárodku, například ve verbálním studiu. Jedině tak lze předcházet eskalaci těchto nežádoucích jevů do trestné činnosti.

Dalším frekventovaným pojmem je v současné společnosti extrémismus. Ten je závislý na uspořádání a stavu společnosti, ve které dochází k jeho projevům. K rozvoji extrémismu došlo v České republice zejména po roce 1989, tedy v kontextu s budováním demokratické společnosti. Nová demokracie neměla dostatek prostředků k boji s extrémismem, protože žila neustále v obavách z minulosti, aby se zavedením přísnějších legislativních norem nezměnila v diktaturu. Navíc hranice mezi společensky únosným jednáním a extrémismem je i dnes nezřetelná a nejasně specifikovaná. Tím se stává, že do řad extrémistů mohou být v některých zemích zařazováni i ekologičtí aktivisté. Zřejmě doposud nejobecnější definice extrémismu byla vytvořena Institutem pro kriminologii a sociální prevenci Ministerstva spravedlnosti. Podle ní je extrémismus „souhrn určitých sociálně patologických jevů vytvářených více či méně organizovanými skupinami osob (extrémistů). Sjednocujícím prvkem rozdílných ideologií, hláсанých jednotlivými extrémistickými skupinami, je proklamované odmítání základních

hodnot, norem a způsobů chování v současné společnosti. Extrémismus je možno v základním dělení členit na pravicový (rasismus, antisemitismus, nacionalismus) a levicový.

Významnou součástí prezentace činnosti rasistických a extrémistických organizací je používání příslušné symboliky, která má kořeny v dávné minulosti, ale i v nedávno ukončených ozbrojených konfliktech, například v zemích bývalé Jugoslávie. Vzhledem k tomu, že tato problematika symboliky je značně široká a komplikovaná, jsou v této práci detailněji popsány pouze nepoužívané symboly (viz. příloha).

Hlavními mezníky v boji proti rasismu a rasové diskriminaci jsou:

- 1945 Charta Spojených národů (čl.1, odst.3),
- 1948 Všeobecná deklarace lidských práv (čl.1,2),
- 1963 Deklarace OSN o odstranění všech forem rasové diskriminace,
- 1965 Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD),
- 1973 Mezinárodní pakt o potlačení a stíhání zločinů apartheidu (čl.1, odst.1),
- 1978 Deklarace UNESCO o rase a rasových předsudcích,
- 1978 První světová konference o boji proti rasismu a rasové diskriminaci, Ženeva,
- 1983 Druhá světová konference o boji proti rasismu a rasové diskriminaci, Ženeva,
- 1998 Statut Mezinárodního trestního soudu,
- 2002 Třetí světová konference o boji proti rasismu a rasové diskriminaci, xenofobii a s nimi spojené netolerance (Deklarační a akční program).

2. Rasové projevy ve vězeňství v USA a v ČR

Jak jsem již avizovala v úvodu, ráda bych uvedla několik případů rasistických pojevů z vězeňského prostředí USA. Na rozdíl od ČR je v některých státech USA ještě uzákoněn trest smrti. Tato otázka je velmi diskutabilní, a je často řešena na všech úrovních.

Poměry z prostředí USA uvádím pro srovnání s podmínkami výkonu trestu odnětí svobody v České republice. Každé toto prostředí má své specifikum, rasistické projevy v amerických věznicích jsou častější a brutálnější než u nás. Proto by měla tato situace být pro nás varující.

2.1 Národnostní menšiny v USA a trest smrti

Spojené státy americké nadále velmi často užívají trest smrti. Ke konci roku 1996 bylo ve 34 státech USA vězněno více než 3150 lidí odsouzených k smrti podle zákonů jednotlivých států USA. Dalších 10 lidí bylo odsouzeno k nejvyššímu trestu podle federálních zákonů a 9 podle amerického vojenského práva. Během roku 1996 pak bylo v 19 státech USA popraveno 45 vězňů odsouzených k trestu smrti. Od roku 1997 tak bylo ve Spojených státech popraveno celkem 358 lidí. Nejvíce poprav bylo v roce 1996 provedeno ve Virginii, a to osm. Šest poprav pak bylo uskutečněno ve státech Jižní Karolína a Missouri. V Delaware a Texasu bylo popraveno vždy po třech vězňích. Ke dvěma popravám došlo ve státech Arizona, Kalifornie, Florida, Georgia a Oklahoma. Po jedné popravě uskutečnily státy Alabama, Arkansas, Illinois, Indiana, Louisiana, Nebraska, Nevada a Utah. Poprvé od roku 1962 došlo také k popravě v Oregonu.

Při ukládání nejvyššího trestu dochází k rasové diskriminaci. V roce 1996 bylo popraveno 16 příslušníků národnostních menšin. To je dvakrát více, než odpovídá procentuálnímu zastoupení národnostních menšin v americké populaci. Většina z těchto popravených byla navíc odsouzena za vraždu bělocha, i když se příslušníci národnostních menšin stávají oběťmi vražd přibližně stejně často jako běloši. Rasovou diskriminaci při udílení trestu

smrti potvrdila i studie Nejvyššího soudu státu New Jersey. Studie došla k závěru, že černoši obžalovaní ze závažných trestných činů mají desetkrát větší šanci, že budou odsouzeni porotou k trestu smrti než bílí obžalovaní.

Bylo analyzováno 341 případů vražd, ve kterých obžalovaní čelili trestu smrti. Přitom bylo zjištěno silné a stálé zaujetí v neprospěch černošských obžalovaných. Ze 16 odsouzců k trestu smrti v New Jersey jich deset představuje příslušníky národnostních menšin. Za rasovou předpojatost při užívání trestu smrti mohou částečně i federální orgány. Ke konci července roku 1996 bylo devět z deseti odsouzených federálními soudy k nejvyššímu trestu příslušníky národnostních menšin. [21:41]

2.1.1 Trest smrti v USA ve statistice

Pramen: Legal Defence and Education Fund, New York.

Počet poprav v jednotlivých letech od obnovení trestu smrti v roce

1976	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96
1	0	2	0	1	2	5	2	1	18	18	25	11	16	23	14	31	38	31	56	45

Rasa popravených

Celkem	Běloši	Černoš	Latinoameričané	Potomci pův. obyv.	Asiaté
358	201 (56,16 %)	135 (37,72 %)	19 (5,31 %)	2 (0,55 %)	1 (0,26 %)

Popravy podle použité metody exekuce:

Smrtící injekce	Poprava el. proudem	Plynová komora	Oběšení	Zastřelení
217	127	9	3	2

Trest smrti používá:

Alabama, Arizona, Arkansas, Kalifornie, Colorado, Connecticut, Delaware, Florida, Georgia, Idaho, Illinois, Indiana, Kentucky, Louisiana, Maryland, Mississippi, Missouri, Montana, Nebraska, Nevada, New Jersey, Nové Mexiko, Severní Karolína, Ohio, Oklahoma, Oregon, Pensylvánie, Jižní Karolína, Jižní Dakota, Tennessee, Texas, Utah, Virginia, Washington

Trest smrti mají ve svém právním řádu, ale nepoužívají ho:

Kansas, New Hampshire, New York, Wyoming

Trest smrti v právním řádu nemají:

Aljaška, Havaj, Iowa, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Severní Dakota, Rhode Island, Vermont, Západní Virginie, Wisconsin, District of Columbia

2.1.1 Podmínky ve výkonu trestu odnětí svobody v USA

Třikrát dopadený pachatel jakéhokoli trestného činu – a může to být třeba krádež pizzy – skončí minimálně na 25 let za mřížemi. Tento zákon platí například ve „zlatém státě“, jak se ráda nazývá Kalifornie. Ve věznicích je zde víc lidí, než v Německu a Velké Británii dohromady.

Všechny těžkosti kalifornských problematických oblastí jsou ve vězeňství ještě výraznější. Gangy, bojující mezi sebou venku automatickými zbraněmi, spolu velmi brutálně válčí i za mřížemi. Když se například v Boyle Heights některý z hispánců „křivě podívá“ na černocho, nebo když ve Watts prodá hispáncovi špatný crack, okamžitě se o tom dozví vůdce příslušného vězeňského gangu. Skoro všechny kalifornské cely jsou totiž vybaveny telefonem. Uvěznění hispánci mají velmi rafinovaný systém komunikace a jejich vůdci mají telefonické spojení se všemi vůdci venku. Pokud dostanou alarm, pak vězeň, jenž může „střílet“, dá pokyn k válce

gangů ve věznici. Boj mezi největšími a nejbrutálnějšími skupinami, což je mexikánská (hispánská) mafie a černošský „crips“, končí mnoha mrtvými. Seběmenší záminka může končit násilím – kupříkladu mladý černochoch byl hispáncem obviněn z krádeže nože, za což byl po večerním sčítání potrestán – 20 mužů mu z horní postele skočilo na hlavu. Ten muž přežil! Následně došlo v „Pitchees“ – ve věznici s „vyšší bezpečností“ ležící v poušti severně od Los Angeles - k masové bitvě mezi černochochy a hispánci.

Vedle již zmíněných skupin zde existuje ještě čínský gang „Wa – Ching“, který sice má daleko méně členů, ale podle vedení věznic čas jeho vlády

ještě přijde – nikdo není tak brutální a tak dobře organizovaný jako jeho členové.

Vedoucí pracovníci věznic mají uloženy zbraně, které byly zabaveny vězňům po incidentech mezi nimi. Jedná se např. o primitivní ale dlouhé nože, zhotovené z kovových částí postelí a nabroušené o podlahu, jejichž rukojeť je vyrobena ze stočených ponožek. Dozorci používají stále častěji ostré střelivo. Nedávno byl ve věznici se zvýšenou ostrahou v New Folsom zastřelen jeden z vězňů. Kvůli rámusení byl jeden z hispánců připoután dozorci na šest dní k posteli tak brutálně, že mu následně musela být amputována noha. Soud v Los Angeles mu za to později přiznal odškodnění ve výši 1 milion dolarů.

Od roku 1993 má 20 amerických států zákon „Třikrát a dost“. Žádný z nich ale není tak tvrdý jako Kalifornie. Již dnes se podobá hrůznému snu fakt, že věznice jsou plné kuřáků marihuany, zlodějíčků z obchodních domů a nedbalostních trestních činů, kteří byli odsouzeni podle zákona „Třikrát a dost“. Nejčastěji jde o barevné mezi 14 a 24 rokem života. Ačkoli černoši tvoří pouze 7% populace, mezi odsouzenými jich je celých 43%. Vincent Schiraldi, pracovník „Střediska pro trestní právo mladistvých“ ze San Francisca si stěžuje, že tento zákon je zaměřen proti černochochům a označuje jej za kalifornský apartheid. [20:39]

2.2 Kriminalita romské komunity v ČR a na Slovensku

Vzhledem k zastoupení romské komunity ve výkonu trestu je třeba blíže se podívat na trestnou činnost páchanou tímto etnikem. Bez této činnosti by téměř nevznikaly ani rasově zabarvené konflikty ve věznicích.

Realistické posouzení situace se neobejde bez snahy dokumentovat stav problematiky alespoň nějakými statistickými údaji. Pokud hovoříme o zastoupení pachatelů z řad Romů na trestné činnosti, hovoříme pouze o těch pachatelích, které se podařilo obvinít či stíhat na základě rutinní práce orgánů ochrany práva. Celkově může být podíl romských a neromských pachatelů podstatně jiný.

Na počátku devadesátých let, kdy byly údaje o romské kriminalitě k dispozici, se pohyboval podíl Romů na celkové trestné činnosti v ČR okolo 16 %, zatímco na Slovensku dosahoval 28 %. To souhrnně znamenalo, že podílově byl na sklonku České a Slovenské federativní republiky přibližně každý pátý obviněný Romem. Romové se však nepodíleli na všech trestných činech rovnoměrně. Zvláště velký podíl vykazovali na krádežích vloupáním (22 % celkového nápadu všech obviněných v České republice) a tzv. krádeží prostých (19%). To bylo ovšem podstatně méně než podíl Romů na registrované trestné činnosti na Slovensku, kde 40% pachatelů krádeží vloupáním bylo z řad Romů a jejich podíl na krádežích prostých byl více jak třetinový (36 %). Nemalý podíl měli Romové též na mravnostní delikvenci, především na trestném činu pohlavního zneužívání (§ 242 tr. zák.). Zde činil podíl Romů v ČR zhruba 20% celkového nápadu. Na násilné kriminalitě se Romové v České republice podíleli relativně méně, přibližně 13 % (na Slovensku 23 %).

Jaká je situace v současnosti je poměrně obtížně a nepřesně zjistitelné. Je tomu tak především z důvodu diskutabilního zákazu vykazování Romů ve statistické ročence kriminality. Ten byl učiněn mimo jiné na základě intenzivního tlaku romských organizací, jež si od tohoto kroku - bohužel mylně - slibovaly zklidnění veřejného mínění o Romech.

Vzhledem k tomu, že naše státní hranice se Slovenskem je dosud

nejvolněji prostupná a osudy Romů žijících v českých zemích a na Slovensku se ještě zdaleka nerozešly, je možné alespoň ilustračně naši situaci dokumentovat vývojem romské kriminality na Slovensku. V roce 1997 bylo v SR evidováno 92 395 trestných činů, z kterých byla objasněna necelá polovina. Z celkového počtu objasněných trestných činů byla Romům prokázána účast na pětině těchto činů (přesně 21,5 %). Na základě kvalifikovaného odhadu se neoficiálně udává, že z množství přibližně 5 368 000 obyvatel žijících nyní na Slovensku je 350 000 Romů (tj. 6,6 % všeho obyvatelstva). Z těchto údajů je možno dovodit, že romská kriminalita je na Slovensku přibližně třikrát vyšší než kriminalita majoritní společnosti.

Na objasněné násilné kriminalitě, jež celkově přesáhla v roce 1997 v SR 10 000 deliktů, se Romové podílejí 19 % (tj. spáchali 1924 deliktů). Drtivá většina těchto násilných deliktů byla spáchána recidivisty (92 %) a zhruba třetina mladými Romy do 18 let. Přibližně každý třetí násilný delikt páchaný romským pachatelem byl uskutečněn pod vlivem alkoholu. Největší frekvenci vykazovala loupež (40 %) a úmyslné ublížení na zdraví (14 %).

Na celkové objasněné majetkové kriminalitě se na Slovensku podílejí Romové zhruba 30%. Pro jejich majetkovou trestnou činnost je příznačné, že způsobená škoda je ve většině případů malá. Nejčastěji se zaměřují na krádeže vloupáním a tzv. krádeže prosté. Téměř tři pětiny romské majetkové trestné činnosti měla na svědomí mládež do 18 let věku.

Budeme - li pokračovat v odhadech, můžeme současné množství etnických Romů žijících na území ČR reálně odhadnout na 200 000 osob, což znamená, že tvoří zhruba 2 % populace. Uvážíme - li však, že Romové jsou z demokratického pohledu průměrně mladší než majoritní společnost, a tudíž větší část Romů je ve věku do 30 let, jenž se považuje z hlediska páchaní trestné činnosti za nejnebezpečnější, pak můžeme uzavřít, že Romové se podílejí na objasněné registrované kriminalitě 3-4 krát více než osoby z řad majority. Toto zjištění by víceméně korespondovalo se současnými údaji ze Slovenska a bylo by i v souladu s dlouhodobými trendy poměrů mezi romskou kriminalitou v ČR a SR. [14:424]

3.3 Podmínky výkonu trestu odnětí svobody v ČR

Problém rasismu se objevil již v těch nejhrůznějších dějinách lidstva. Ovšem až dvacáté století dodalo tomuto slovu ten nejhrůznější nádech. Rasismus nejen že nerespektuje hranice států, nerespektuje hranice žádné. Tedy ani zakázaná pásma věznic.

Ač je věznice velmi uzavřené prostředí, i zde platí zásady Listiny základních práv a svobod, která mimo jiné říká, že všichni mají stejná práva bez rozdílu ras, náboženského vyznání atd. Ve vězeňské praxi to znamená, že nikdo nemá právo například oddělovat výkon trestu jedné rasové skupiny od druhé. Proto si na jedné ubytovně odpykávají svůj trest lidé s nejrůznější

barvou pleti. V takové situaci se nelze vyhnout určitým problémům, které mohou nastolit několik otázek:

- zaznamenáváme ve věznicích rasistické projevy?
- pokud ano, jak je řešit?
- jaké mechanismy použít k potlačení těchto případných tendencí?
- které nástroje jsou nejúčinnější? (represe, nebo osvěta a prevence?)

Jednotlivec nemůže objektivně hodnotit problém rasismu z pozice celého našeho vězeňského systému, ale pouze z osobních poznatků. Přesto se domnívám, že zkušenosti, které zde popíši, se příliš neliší od zkušeností příslušníků a zaměstnanců VS z ostatních věznic.

Nejrizikovější skupinou, kde problém rasismu může napáchat největší škody, je kategorie mladistvých odsouzených. Je to skupina lidí s ještě neukončeným vývojem osobnosti, velmi často s pokřiveným žebříčkem hodnot, a také nadšená současným, ne příliš harmonickým životním stylem plným drog, bezpracného získávání finančních prostředků a s absencí jakýchkoliv racionálních vizí do budoucna. V běžné praxi výkonu trestu odnětí svobody není nic výjimečného, když je na jedné ubytovně umístěn odsouzený romského původu spolu s příslušníkem bílé majority, hlásícím se

navíc k nějaké extrémistické komunitě (např. skinheads), jenž si odpykává trest třeba právě za trestný čin s rasistickým podtextem. Nezasvěcený člověk by si mohl myslet, že je tato situace mírně řečeno provokativní, a může mít za následek mnoho problémů s porušováním kázně a pořádku. Ovšem zkušenosti naznačují, že opak je pravdou.

Pokud se kázně týče, samozřejmě že k určitým problémům občas dochází, jako v celém systému. Ale nejpodstatnější je zjištění, že procento těchto přeštoků s nádechem rasismu je mizivé. Dozorci i vychovatelé mohou běžně zahlédnout obraz, kdy odsouzený, hlásící se k nějaké extrémistické skupině, sedí při obědě v družném rozhovoru s příslušníkem romského etnika. Obě tyto zdánlivě nesmiřitelné skupiny mohou spolu žít i na jedné ubytovně. V minulosti, kdy byly zákonem povoleny samosprávy odsouzených, nebylo výjimkou, když jí předsedali Romové, kteří byli zvoleni bílou většinou.

Ke skutečným projevům rasismu ve věznici dochází, jak jsem zmínila výše, v poměrně malé míře. Paradoxně pokud k nim dojde, nejedná se často o rasový útok příslušníka bílé majority proti Romovi, ale naopak. Zvláště verbální útoky Romů bývají velmi agresivní, často dojde i k fyzickému napadení. Výjimku netvoří ani odsouzené ženy.

Podle mých zkušeností jsou nejčastější útoky s rasistickým podtextem příslušníků romských skupin mezi sebou. To zní sice paradoxně, ale vysvětlení je poměrně jednoduché. Náзор běžné české populace je, že Rom je Rom. To je ovšem velký omyl. Romská populace se dělí na slovenské Romy (Serviko Roma), olašské Romy (Vlachiko Roma) a maďarské Romy (Ungriko Roma). Každá z těchto skupin je přesvědčena, že právě jejich rod je nejlepší, a ti ostatní nedosahují jejich úrovně. Sňatky mezi nimi jsou nepřipustné, pouze v několika případech dojde k porušení tohoto nepsaného zákona.

Tento svůj názor jsou schopni bránit i přesto, že velice dobře vědí, že ve výkonu trestu odnětí svobody následuje potrestání jakéhokoliv napadení. Příslušníci jedné skupiny jsou, dalo by se říct v duchu rasistických myšlenek, zaujati proti sobě. Pak stačí malý podnět, a k těm není v takto uzavřeném prostředí daleko, a konflikt je na světě.

Pokud k takovému případu dojde, lze na aktéry útoků výchovně působit.

Vzhledem k uzavřenému prostoru a minimální možnosti odsouzeného změnit prostředí mívá tato činnost, pokud je dostatečně soustavná a cílevědomá, poměrně dobré výsledky. Jen zcela výjimečně dochází k recidivě rasově motivovaného chování v průběhu výkonu trestu. Na zamezení vzniku těchto situací pracuje systematicky celý tým odborných pracovníků, od vychovatelů přes psychology, speciální pedagogy, lektory – instruktory až po ostatní pracovníky oddělení výkonu trestu odnětí svobody.

Odsouzení mají možnost pravidelně navštěvovat aktivity, kde se učí tento problém zvládat. Současně jsou žádoucí i jejich názory a zkušenosti s touto problematikou. Na vedení aktivit jsou angažováni pracovníci, kteří mají maximální přístup k informacím formou speciálních školení, programů celoživotního vzdělávání, různých kurzů, včetně předávání zkušeností pracovníků Vězeňské služby z jiných států.

2.4 Dílčí závěr

Uvedená fakta vypovídají nejen o samotných odsouzených, ale především o extrémismu jako takovém. Snížený výskyt rasistických tendencí v tak uzavřené komunitě lidí jako je vězení má hned několik příčin. Jednou z nich může být například fakt, že všichni jsou věznění za stejných podmínek. To v nich nevytváří pocit nadřazenosti a rozdílnosti společenského postavení. Všichni mají stejný oděv, stejný časový rozvrh dne, stejné pracovní možnosti. Dalším faktem je pocit určité soudržnosti, kolegiality odsouzených vůči pracovníkům Vězeňské služby. Ovšem nejdůležitější je podle mého názoru to, že v prostředí věznice dochází k úpadku zažitých a falešných předsudků, příslušníci obou skupin dochází k poznání, že rasová nesnášenlivost je neopodstatněná, umělá a zbytečná.

Bližší poznávání mezi lidmi bourá zažité předsudky. Pokud proti sobě stojí dvě skupiny, které o sobě vědí jen to, že mají odlišnou barvu kůže, jiný názor na svět, jiné sociokulturní prostředí, ze kterého pochází, bude mít rasismus vždy zelenou. V podmínkách výkonu trestu odnětí svobody mají oba nepřátelské tábory dostatek času a možností k vzájemnému poznání, a tím dostávají šanci naučit se žít vedle sebe i po propuštění na svobodu.

3. Trestné činy s rasistickým motivem v České republice

Při hledání příčin pozoruhodně rychlého vývoje četnosti a brutality projevů rasového násilí vůči Romům po roce 1989 je potřebné si chronologicky připomenout nejen statistické údaje o sledovaném jevu, ale také vývoj státní politiky s ohledem na tuto oblast a v neposlední řadě i ty případy rasového násilí, jež jsou určitými mezníky v historii interetnického konfliktu posledních let.

Pokud se týká statistických údajů o počtu trestných činů s rasovým motivem, spáchaných v jednotlivých letech 1990 - 1997, jsou čerpány z oficiálních zpráv Ministerstva vnitra, zpracovaných především v letech 1996 a 1997. Tyto prameny uvádějí pouze počet trestných činů, jejichž vyšetřování bylo uzavřeno s ukončenou trestněprávní kvalifikací, která obsahovala také rasový motiv, a takto byly předány státním zástupcům. Použitelnost informací o případech rasového násilí je limitována také tím, že statistické údaje v této oblasti byly Ministerstvem vnitra systematicky a cíleně shromažďovány až od konce roku 1995, resp. od roku 1996, a proto údaje uváděné ke sledovanému jevu před rokem 1996 je možné považovat pouze za orientační.

Před rokem 1989 nelze situaci s ohledem na výskyt rasového násilí hodnotit, protože nejsou k dispozici žádné použitelné údaje.

Rok 1990 až 1992: Incidenty rasového násilí se transparentně objevily téměř okamžitě po roce 1989. To svědčí mimo jiné i o značné intenzitě, s níž doutnal latentní a nepřírozeně potlačený interetnický konflikt před rokem 1989. V roce 1990 podle oficiálních údajů Ministerstva vnitra došlo k 17 závažným trestným činům s rasovým motivem. Je však pravděpodobné, že již v tomto roce bylo incidentů s rasovým podtextem podstatně více, ale buď nebyly orgánům policie hlášeny, nebo je orgány činné v trestním řízení nebyly schopny vzhledem k nulové zkušenosti s tímto druhem kriminality jako rasově motivované identifikovat. Nositeli rasového násilí byli již v roce 1990 příznivci rychle se zviditelňujícího hnutí skinheads. Rok 1991 je již ve znamení narůstající četnosti výbuchů rasového násilí. Ministerstvo vnitra

vykazuje 26 případů vyšetřených jako rasově motivované. Jde většinou o brutální fyzická napadení, mající ve třech případech za následek smrt oběti. Ve statistikách Ministerstva vnitra v tomto i v dalších letech se skrývají nejen fyzická napadení Romů, verbální útoky proti nim, přepadání jejich obydlí, ale i rasově motivované trestné činy nemající fyzickou oběť, ale směřující k proklamování nenávisti k celé romské komunitě.

S malými výjimkami jsou pachatelé uvedených trestných činů příznivci nebo příslušníci hnutí skinheads, tedy mladí až velmi mladí lidé. Oběťmi, a to ve většině z uvedených případů, jsou Romové.

V roce 1992 již uvádí Ministerstvo vnitra 35 případů s rasovým motivem, přičemž oběťmi jsou v 17 případech Romové. Je téměř jisté, že na území ČR docházelo v roce 1992 k desítkám dalších konfliktů mezi přívrženci hnutí skinheads a Romy, které nebyly orgánům policie ohlášeny nebo byly stíhány a odsouzeny nikoliv jako rasově motivované.

Rok 1993, první rok existence samostatné České republiky, je ve znamení dalšího nárůstu počtu incidentů rasového násilí na jejím území. Ministerstvo vnitra vykazuje ve zprávách, zpracovaných v roce 1998, 51 případů rasového násilí, z toho 4 smrtelná. V 38 případech byly oběťmi nebo účastníky Romové.

V roce 1994 vykazuje Ministerstvo vnitra již 130 případů s rasovým motivem. Ohniska rasového napětí se přesunula především na severní Moravu, dále na jižní Moravu, zejména do Brna, a poprvé se mezi nimi objevují také východní Čechy. V oficiálních pramenech se znovu objevuje předpoklad, že počet rasových útoků byl podceněn, protože řada z nich nebyla policejním orgánům pravděpodobně ohlášena.

Etapa vymezená rokem 1993 až prvním pololetím roku 1995 je charakteristická tím, že státní moc dosud dostatečně nereagovala na stále sílící interetnický konflikt, mající výstup v množících se incidentech rasového násilí. Oproti letům 1990 až 1992 si sice již vláda uvědomuje nebezpečí vyplývající především z celkově špatné situace romské komunity, ale problematika rasového násilí je vnímána nikoliv jako samostatný problém, spojený s postoji většinové společnosti, ale jako parciální součást souhrnu problémů, spojených s romskou komunitou obecně.

Kromě varujících zpráv Ministerstva vnitra a Rady pro národnosti vlády ČR není patrná žádná zvláštní aktivita ústředních orgánů státní správy v oblasti interetnického konfliktu. Šlo o zjevné podceňování společenské nebezpečnosti těchto jevů nejen v politice státu, ale ve společnosti vůbec. Vzhledem ke kriminální povaze jevu se rasovým násilím v této etapě zabývaly pouze orgány činné v trestním řízení a soudy, přičemž jejich činnost byla charakteristická několika znaky. Důsledkem nulové zkušenosti s rasovým násilím, a s tím související neschopnosti rozeznat a dokázat u trestných činů rasový motiv lze předpokládat, že jen malý počet případů rasového násilí byl jako takový správně obviněn a odsouzen. Postup těchto orgánů byl v tomto období také poznamenán nejednotným přístupem k rasovému násilí, a tím i velmi odlišnými výstupy k rasově motivované kriminalitě.

Rok 1995 je možné s ohledem na postoje státu ale i veřejnosti včetně romské komunity k rasovému násilí označit jako zlomový. Ministerstvo vnitra uvádí, že v jeho průběhu bylo šetřeno 181 případů s rasovým motivem. Tento nárůst trestných činů, kvalifikovaných jako rasově motivované, svědčí nikoliv především o vzrůstající četnosti rasového násilí, ale zejména o pozitivních změnách v práci represivních orgánů. Ohnisky rasového násilí zůstávají severní a jižní Morava, Praha a východní Čechy.

V roce 1996 uvádí Ministerstvo vnitra 131 extremisticky motivovaných trestných činů, přičemž jde v podstatě o incidenty rasového násilí. Ohnisky zůstávají již po několik let severní a jižní Morava a Praha. Z údajů Ministerstva spravedlnosti pak vyplývá, že během roku 1996 bylo za trestné činy s rasovým motivem obžalováno 463 osob, a podle údajů soudů bylo odsouzeno za tento typ trestných činů 576 pachatelů. Z těchto údajů, i když nejsou vzájemně srovnatelné, protože rozsudky se většinou týkají pachatelů rasově motivované kriminality z jiných období než z roku 1996, však nepochybně vyplývá razantnější přístup všech uvedených orgánů k této problematice. Od roku 1995 vláda zařazuje na svá jednání pravidelně informace o sledovaném jevu, které se rok od roku zkvalitňují, ale také je kontinuálně vyhodnocována účinnost přijatých opatření, a tato opatření jsou aktualizována a doplňována. Bohužel jde však o opatření jen v oblasti

represe. Etapu mezi lety 1995 a 1996, kterou lze na jedné straně charakterizovat jako zlomovou v oblasti postihu rasového násilí, lze na druhé straně charakterizovat úplnou absencí preventivních opatření proti rasismu a ke zvýšení interetnické tolerance ve společnosti.

Rok 1997 je rokem mnoha událostí, které zahájily novou etapu ve vývoji interetnického konfliktu u nás. Během tohoto roku odešla větší skupina Romů z ČR do emigrace, nejprve do Kanady, potom do Velké Británie. I když emigrace Romů probíhala v jisté intenzitě po celou dobu od roku 1989, a to od okamžiku, kdy padly překážky bránící vycestování do západního světa, odchod Romů v roce 1997 byl početnější. Hlavně Romové nikdy předtím nedali tak zřetelně najevo, proč odcházejí. Tím důvodem pro ně byl prioritně rasismus, a to nejen samo rasové násilí, ale to, co signalizovali ve své zprávě úředníci federálního ministerstva práce a sociálních věcí již v roce 1990, totiž subjektivní pocit romské komunity, že je stát a společnost opustily, že jejich zájmy zůstávají bez jakékoliv reakce neromské společnosti. V prvním pololetí roku 1997 došlo ke 120 extrémisticky motivovaným trestným činům, přičemž většina z nich byla motivována rasově. Nejvíce uvedených incidentů se stalo na jižní Moravě, především v Brně, městě, které má s ohledem na rasové násilí mimořádně zajímavé charakteristiky a vyžadovalo by bližší zkoumání, a na severní Moravě, tedy také v oblastech, kde byla situace lidí výrazně zhoršená velkými povodněmi. Ministerstvo spravedlnosti uvádí, že během roku 1997 bylo obžalováno z rasově motivovaných trestných činů 495 pachatelů a odsouzeno 691 osob.

V závěru roku byla dále dokončena rok trvající mezirezortní příprava obsáhlé Zprávy o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin, kterou vládě předložilo Ministerstvo vnitra v březnu 1998, a vláda ji přijala svým usnesením 4.193/1998 ze dne 19. března 1998. Usnesení vlády k této zprávě poprvé přináší řadu úkolů v oblasti prevence rasismu a jeho produktů zejména v oblasti školství (včetně vzdělávání učitelů v předcházení projevům rasismu a multikulturní výchově, vytvoření metodického pracoviště k tomuto tématu na úrovni Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, vydání příslušných metodických materiálů apod.).

Události druhého čtvrtletí roku 1998, četnost výskytu rasového násilí a stále se vyostřující vztahy mezi romskou komunitou a částí většinové společnosti však znovu přesvědčují o tom, že stát bude muset zaujmout mnohem razantnější postoje než dosud. Opatření, která státní administrativa v budoucnu vypracuje, budou muset být více než dosud plněna a měl by být kladen důraz na systémovost budoucí politiky v této oblasti. [8:247]

3.1 Podmínky pro vzájemné porozumění

Investice do redukce předsudků a do prevence násilí je základním předpokladem ke snížení počtu trestných činů v oblasti rasismu a extrémismu nejen v civilním životě, ale také v podmínkách výkonu trestu. Společnost, školy, nevládní neziskové organizace, státní úřady, mohou společně vytvářet a udržovat podmínky pro vzájemné porozumění sociálních a etnických skupin.

3.2 Návrhy na zlepšení situace

Pro zlepšení stávající situace je třeba přijmout určitá opatření. Z pohledu sestudované literatury a zkušeností v evropských zemích je zlepšení nutno řešit na úrovni školství a vzdělávání mládeže, práce s ohroženými skupinami, občanskými sdruženími.

3.2.1 Oblast školství

- vzdělávat děti a mládež, naučit je respektovat rozdíly a různorodost. To je nezbytné k předcházení předpojatých postojů, které mohou vést k rasově motivovaným trestným činům. Zapojit rodiče do prevence rasově motivovaného chování jejich dětí. Rodiče by měli být zapojeni do programu prevence rasových a extrémistických konfliktů, podílet se na tvorbě učebních plánů, pomáhat dětem v jejich aktivitách doma i ve školách. Školy

by měly zapojovat i rodiče dětí, u kterých se objevují škodlivé návyky a prvky rasového jednání, a předcházet tak chování, které může vyústit do trestné činnosti,

- prosadit na školách program „nulové tolerance“. Organizace a školská sdružení by jasně měly vyjádřit podporu preventivní činnosti a zdůraznit důsledky rasově motivovaného jednání. Tyto organizace a sdružení by měly být otevřené a přístupné všem zaměstnancům a studentům. Měly by umožnit každému učiteli i studentovi účast na preventivních akcích a kurzech zaměřených na oblast rasismu a extrémismu. Učební plány mohou být diferencovaně použity ve školách v problémových oblastech jak v řádných, tak v mimoškolních programech,

- zahrnout informace o rasové a extrémistické problematice do stávajících učebních plánů. Školy by měly být motivovány interdisciplinárně začlenit tuto problematiku do většiny předmětů, zejména s využitím modelových situací. Tato oblast nabízí řadu příležitostí k omezení individuálních i společenských dopadů předsudků. Zajistit různorodost učitelů a multikulturní vzdělávání již od raného věku. Multikulturní vzdělání odstraňuje nedůvěru, stereotypy a zlepšuje komunikaci mezi členy jednotlivých kulturních skupin,

- učit děti nenásilnému řešení konfliktů. Děti by měly ovládat techniky nenásilného řešení konfliktů včetně aktivního naslouchání, komunikace a asertivity. Vhodné je využití modelových situací úměrných věku,

- řešit případy, kdy žáci a studenti vyjadřují diskriminační názory, dříve než jejich chování eskaluje v konflikt. Všichni učitelé i studenti by měli být seznámeni s podstatou diskriminace a rasismu i s postupy jak jim čelit. Učitelé i studenti by měli umět včas rozpoznat signály diskriminačního jednání. Šíření informací extrémistických skupin by mělo být pečlivě monitorováno,

- vzdělávat komunitní skupiny a jejich představitele. Občanské skupiny by měly mít znalosti a dovednosti potřebné k rozpoznání nesnášenlivosti a rasově motivovaných akcí ve svém okolí a k aktivnímu odporu proti nim.

3.2.2 Oblast justice a státních institucí

- vytvořit systémové postupy pro předcházení a řešení rasově motivovaných trestných činů. Některé profesní skupiny se již zabývají prevencí kriminality a je zpracován systém, který zahrnuje soudce, zástupce advokacie, státní zástupce, policisty, náboženské skupiny, etnické skupiny, podnikatele atd. Každá zainteresovaná skupina by měla mít vytvořen svůj preventivní program v dané oblasti,

- rozvíjet státní, národní a oblastní strategie s cílem pochopit a zvrátit vliv extrémistických skupin. Protože působnost mnoha extrémistických skupin je buď regionální nebo celonárodní, musí být i jejich vliv potlačován na těchto úrovních. Strategie musí obsahovat i působení proti záporným vlivům extrémistických skupin při respektování jejich zákonných práv,

- objasňovat podstatu trestných činů a incidentů motivovaných rasovou nenávistí a extrémismem. Odsuzovat jako společensky neúnosné projevy nenávisti pramenící z odlišného náboženství, etnického původu, věku, postižení nebo sexuální orientace, přestože nejde o trestné činy,

- usnadnit a podporovat hlášení rasově motivovaných a extrémistických trestných činů. Oběti a svědci se musí cítit před pachateli bezpečně. Telefonní horké linky jsou jedním z možných způsobů jak zvýšit počet ohlášených trestných činů. Trestné činy ohlášené na těchto linkách musí být účinně a rychle vyšetřeny. Policie musí zajistit bezpečnost svědků,

- zajistit, aby postihy rasově motivovaných a extrémistických trestných činů byly rychlé, ale zároveň citlivě vyšetřované vzhledem k obětem. Příjemce oznámení musí získat přesnou informaci o incidentu, identifikovat předběžně fyzické, psychické a finanční újmy oběti a ujistit ji, že její očekávání a potřeby budou splněny. Musí být také připravena první citová reakce. Oběti a jejich rodiny by měly být informovány o možnostech pomoci ve specializovaných organizacích i státních institucích,

- přísněji posuzovat rasově motivovanou a extrémisticky orientovanou trestnou činnost, zejména u recidivistů,

- vytvořit strategii k omezení intolerance ve věznicích. Systematickým výcvikem ve věznicích je možné změnit postoje odsouzených, které je nutné zároveň přiměřeně motivovat pro účast v preventivních výchovných programech,

- poskytnout soudcům i státním zástupcům dostatek informací o dané problematice. Výcvik by měl zahrnovat identifikaci rasově motivovaných a extrémistických trestných činů, využití standardních postupů pro stanovení úmyslů pachatele, vyšetřování, získávání důkazů, popř. spolupráci s komunitou. Vytvořit snadno dostupnou databázi těchto trestných činů,

- vyloučit jakoukoliv toleranci rasové nesnášenlivosti v policii. Policejní management musí být pozitivním příkladem pro podřízené a měl by předcházet jejich nevhodnému chování a vyjadřování. Excesy v policejní práci musí být rychle a dostatečně tvrdě řešeny inspekčními orgány,

- trvale inovovat definice násilných trestných činů motivovaných rasovou nesnášenlivostí, včetně negativního verbálního projevu, diskriminace, poškozování majetku a fyzických útoků eskalujících do ublížení na zdraví a vraždy. Společnost a orgány činné v trestním řízení by měly sdílet společné postoje, aby jejich reakce mohla být efektivní,

- zajistit objektivní a úplné informace o postizích za trestné činy. Občanská veřejnost musí být informována o postizích za rasově motivované trestné činy. Definice trestného činu musí být jasná a obecně srozumitelná. Pachatelé musí vědět, že trestné činy nebudou tolerovány, ale dostatečně razantně řešeny. Oběti trestných činů by měly mít náležitou komplexní podporu v oblasti sociální, psychické, fyzické a finanční. Orgány činné v trestním řízení ve spolupráci s komunitou musí nejen vyvozovat odpovědnost vůči delikventům, ale musí poskytovat i možnosti ke změně jejich postojů, rozšiřovat pohled na danou oblast a měnit jejich životní hodnoty.

3.2.3 Oblast veřejnosti

- zvýšit porozumění a uvědomění veřejnosti. Informovaný občan je základním kamenem naší demokratické společnosti. Zapojení občanů do vzdělávacích programů, které budou otevřeně poskytovat informace o jednotlivých menšinách s cílem překonat mýty a stereotypy, je základním předpokladem úspěchu při odstraňování předsudků a diskriminace a předcházení rasově motivovaných trestných činů,

- vytvořit národní (regionální) centra pro lidská práva a podporu stability a harmonie ve společnosti. Všichni občané by měli být motivováni k ochraně lidských práv a mít možnost získat dostatek informací o svých kořenech i specifice jiných komunit. U nás tuto úlohu sehrává zejména Český helsinský výbor,

- zaměřit pozornost veřejnosti na oblast předsudků a diskriminace. Uznávání představitelů společnosti se musí trvale a jednoznačně vyslovovat proti nesnášenlivosti, fanatismu a rasové nenávisti. Občané si musí uvědomit, že kdokoliv z nich se může stát obětí, že rasová nenávist nahlodává vzájemnou úctu a podkopává občanský smysl pro čest a bezpečí,

- nastolit systém veřejné informovanosti podporující hodnoty tolerance a sociální rovnosti. Justiční orgány i sdružení občanů by měly spolupracovat na systému efektivní podpory hodnot tolerance a porozumění a k jeho propagaci v různých cílových skupinách využívat média a elektronické prostředky,

- kontrolovat cíle a aktivity jednotlivých extrémistických skupin, které nabývají vlivu v období sociálního neklidu a používají informační zdroje, kde mohou být nesnadno identifikovány (např. Internet). Neustálé monitorování a odhalování aktivit těchto skupin oslabuje jejich sílu a jednotu,

- informovat ohrožené skupiny a jednotlivce o tom, jak se chránit před rasově motivovanými konflikty a trestnými činy. Jednotlivci a skupiny, kteří by mohli být cílem nenávisti kvůli původu, náboženství, věku, postižení nebo sexuální orientaci musí být informováni o způsobech, jak předcházet

konfliktům. Orgány činné v trestním řízení by měly školit potenciální oběti a radit jim, jak rozpoznat a zvládnout krizové situace.

Občanská sdružení a skupiny by měly spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení a s nevládními neziskovými organizacemi při tvorbě a realizaci výcvikových programů zaměřených na identifikaci a odhalování předsudků a diskriminace dříve, než eskalují do trestných činů. Preventivní cíle komunit by měly být podporovány profesionálními výcvikovými programy. Výukové materiály by měly být srozumitelné a bez kulturních bariér pro přenos informací.

- podpořit systémová řešení problémů. Preventivní činnost musí být založena na spolupráci občanů, státních zaměstnanců, školství a orgánů samosprávy,

- vyvinout mechanismy pro řešení problémů uvnitř komunit. Společné úsilí skupin ziskového i neziskového sektoru by mělo zamezit a předcházet rasovému a etnickému napětí, které by mohlo vyústit v trestnou činnost. Je třeba podpořit dialog o současných problémech a vytvořit pracovní postupy pro jejich řešení,

- podpořit vyváženou mediální informovanost o trestných činech souvisejících s rasismem a extrémismem. Média by měla mít motivaci přesně a citlivě informovat o trestných činech v této oblasti a poukazovat zejména na úspěchy v preventivní práci včetně vyzdvižení jednotlivých úspěšných partnerů,

- vytvořit motivační systém pro oznamovatele incidentů a trestných činů. Občané, kteří riskují vlastní bezpečnost při pomoci obětem trestných činů motivovaných rasovou nenávistí, by měli být společensky oceněni např. prestižní veřejnou cenou,

- poskytovat pomoc a podporu jednotlivým komunitám. Organizace poskytující pomoc obětem by měly dávat příležitost k vyjádření pocitů celé skupiny s cílem zvýšit pocit bezpečí celého společenství,

- podporovat organizace poskytující pomoc obětem trestných činů. Společnost musí poskytovat těmto organizacím jak metodickou, tak materiální podporu.

Efektivnost navržených opatření závisí na účinné a systémové spolupráci všech zainteresovaných složek, ať už se jedná o oběti trestných činů, nebo orgány činné v trestním řízení, občany, neziskové nevládní organizace, vzdělávací instituce, rodinu atd. Klíčovou roli v preventivní činnosti však hraje každý občan, protože každý z nás je potencionálním vychovatelem vlastních dětí a výchova k toleranci v rodině má zásadní a nezastupitelný význam v prevenci rasově a extrémisticky orientovaných trestných činů. [23:12]

3.2.4 Nutná legislativní opatření

Pro zajištění všech podmínek pro potlačení rasismu je nutné přijmout také legislativní opatření.

Důležitým aspektem legislativních opatření v boji s rasovou diskriminací je přezkoumání dosavadních zákonů, zaměřené na vytipování všech diskriminačních ustanovení a článků. Některé země toto přezkoumání již dokončily, zatímco ve většině členských států se musí teprve začít a takové přezkoumání dokončit.

Země mající antidiskriminační zákony hledají metody jejich zdokonalení a praktického zefektivnění. Z tohoto zorného úhlu vlády zkoumají poučení z právních opatření proti diskriminaci pohlaví, a to zvláště s ohledem na zásady nepřímé diskriminace a přesunutí důkazního břemene. Tyto dvě zásady byly zavedeny do zákonodárství Evropské unie o diskriminaci pohlaví. Nepřímá diskriminace se týká zdánlivě neutrálních ustanovení, kritérií nebo praktických faktorů, které neúměrně znevýhodňují osoby určitého etnického nebo rasového původu tam, kde to nelze ospravedlnit objektivními příčinami. Přesun důkazního břemene znamená, že nikoli oběti rasismu musí dokázat že k diskriminaci došlo, nýbrž pachatel musí dokázat, že k diskriminaci nedošlo. Oběti musí předložit soudu nebo jinému kompetentnímu orgánu skutečnosti, z nichž bude patrné, že došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci.

Vlády mohou ve spolupráci s nevládními aktéry přijmout protirasistickou politiku v řadě oblastí. Opatření ve sféře vzdělání a informací mohou posílit boj proti všem formám rasové diskriminace. Zahrnují osvětová opatření, která veřejnost informují o přínosu rozmanitosti kultur pro celou společnost.

Učební plány školních předmětů, zvláště dějepisu, je možné sestavovat tak, aby rozvíjely pochopení kulturní rozmanitosti. Je možné uskutečnit výzkum podstaty, příčin a projevů rasové diskriminace. Různé kurzy mohou být určeny pro ty, kdo mají přímý kontakt s veřejností, a pro ty, kdo v organizacích zodpovídají za zajištění shody s antidiskriminačními normami a s předpisy o rovnosti příležitostí. Taková školení by se měla zvláště zavádět a pořádat pro koncepční pracovníky a pro orgány resortu spravedlnosti a vnitra.

Policie by měla rovnoprávně nakládat se všemi občany a vystříhat se všech aktů rasismu, xenofobie, antisemitismu a nesnášenlivosti. Lze ustavit formální i neformální struktury pro dialog mezi komunitami imigrantů a menšin a vytvořit mechanismus pro nezávislé vyšetřování výskytu a oblastí konfliktů mezi policií a menšinovými skupinami. Je třeba podporovat nábor z menšinových skupin pro veřejnou službu, zejména do řad policie a podpůrného personálu. Všechny veřejné služby a služby veřejné povahy, jako zdravotnictví, sociální služby a výchova a vzdělávání musí být přístupné veškeré veřejnosti, aniž by docházelo k jakékoli diskriminaci. Konkrétní opatření (např. poskytování cílených informací) musí zajistit všem oprávněným skupinám de facto rovnoprávný přístup k uvedeným službám. Je třeba uskutečnit výzkum diskriminačních praktik a překážek nebo vylučovacích mechanismů v nabídce bydlení v obecních i soukromých domech. Stát musí zajistit přidělování obecních bytů na základě zveřejněných a ospravedlnitelných kritérií, tj. musí být zajištěn rovnoprávný přístup pro všechny oprávněné osoby bez ohledu na jejich etnický původ.

3.3 Dílčí závěr

Vymýcení všech forem rasové diskriminace je pro demokratickou společnost naprosto nezbytné. Většina členských zemí zakotvila do svých ústav ustanovení zakazující rasovou diskriminaci, avšak pouze omezený počet zemí podpořil tuto ochranu zavedením antidiskriminačních zákonů. Jsou podnikány četné iniciativy, zaměřené na prosazování snášenlivosti a boj s rasismem na místní, regionální, celostátní i mezinárodní úrovni. Přetrvávání rasové diskriminace v evropské společnosti - ať ve městech nebo na vesnicích i mezi skupinami imigrantů a příslušníků menšin - volá po neustálé vládní i nevládní angažovanosti na všech úrovních.

Rasovou a etnickou diskriminaci nelze vymýtit pouhými právními opatřeními, přitom však jsou právě právní opatření klíčová. Trestní, občanské a správní zákony na národní úrovni by měly výslovně a konkrétně čelit rasismu. Dále je třeba rasistické činy trestat se stejnou přísností jako obyčejné trestné činy. Rasový podtext z nich však činí specifické trestné činy, při jejichž trestní kvalifikaci je třeba vzít v úvahu rasistické motivy pachatele. Mluvené, psané, audiovizuální, elektronické a další formy vyjadřování rozdmýchávající nenávist, diskriminaci nebo násilí proti imigrantům a menšinám by mělo být právně vymezeno jako trestný čin. Uvedená kvalifikace by měla též zahrnovat výrobu, distribuci a uskladnění předmětných materiálů pro pozdější distribuci. Lze rovněž přijmout příslušná právní opatření k boji proti rasistickým organizacím včetně jejich zákazu.

Neuplatňování již existujících zákonů boj proti rasismu a nesnášenlivosti diskredituje. Stát musí proto zajistit, aby trestní stíhání činů rasistické nebo xenofobní povahy mělo vysokou prioritu a aby bylo prioritně důsledně vedeno. Je třeba shromažďovat a zveřejňovat přesné údaje a statistiky o počtu rasistických a xenofobních trestních činů nahlášených policii, které se dostaly před soud, o důvodech nepodání žalob a o výsledcích souzených případů.

Oběti diskriminace musí mít k dispozici odpovídající zákonné prostředky, vyplývající buď z trestních, občanských nebo správních zákonů, které jim umožní uplatnit nárok na finanční či jiné odškodnění. Při vymezování a uplatňování právních nároků by měly oběti diskriminace mít k dispozici odpovídající právní pomoc. Oběti rasismu musí být informovány o tom, jaké právní prostředky se jim nabízejí a o tom, jak je mohou využít. Pro boj s rasismem je třeba ustavit speciální orgány. Působnost těchto orgánů by měla být přesně vymezena ustanoveními, obsaženými v ústavních nebo dalších zákonných textech. Měly by mít dostatečné prostředky pro účinnou realizaci svých funkcí a financování by mělo podléhat každoročnímu schvalování parlamentem.

Povinnosti těchto orgánů:

- vyvíjet činnost zaměřenou na potírání různých forem diskriminace, prosazovat rovnost příležitostí a dobré vztahy mezi osobami nejrozličnějších společenských skupin,
- monitorovat účinnost a obsah zákonů a výkonných aktů z hlediska jejich funkčnosti v boji proti rasismu,
- udílet rady zákonodárným a výkonným orgánům s cílem zdokonalení regulace a praxe v příslušných oblastech zájmu,
- poskytovat obětem pomoc, včetně pomoci právní, s cílem zajistit jejich práva před institucemi a soudy,
- mohou se obrátit na soud nebo jiné orgány práva podle příslušnosti věci, pokud a když je to nezbytné,
- vyslyšet a projednat stížnosti a žádosti, týkající se konkrétních případů, a usilovat o vypořádání buď skrze mimosoudní přátelské usmíření nebo, v rámci omezení předepsaných zákonem, skrze závazná a vymahatelná soudní rozhodnutí,
- mají náležité pravomoci k obstarávání důkazů a informací při výkonu svých funkcí,
- poskytovat informace a rady příslušným orgánům a institucím, včetně státních,

- udílet rady stran norem antidiskriminační praxe v konkrétních oblastech. Tyto rady mohou mít při svém uplatňování buď zákonný nebo dobrovolný charakter ,

- podílet se na školení určitých klíčových skupin, přičemž nijak nezpochybňují prvotní školicí úlohu profesionálních vzdělávacích pracovišť k tomu určených ,

- šířit veřejnou osvětu o problematice diskriminace, vypracovávat a vydávat příslušné informace a dokumenty,

- podporovat a povzbuzovat organizace s podobnými cíli ,

- brát a na zřetel a považovat za náležitou činnost těchto organizací.

[12:85]

4. Závěr

Romové jsou většinovou společností často více či méně odmítáni, jak to ukazují různé výzkumy i každodenní realita. Laickou veřejností jsou totiž vnímáni jako nositelé problémů ve společnosti. Mezi nejčastěji uváděné patří například zvýšená míra jejich kriminality, neochota pracovat atd.

Tyto problémy jistě existují, neměly by však být jediným pohledem na toto etnikum. Každý jev má své příčiny a souvislosti, a teprve jejich poznání a pochopení umožní přiměřeněji posuzovat daný problém, pochopit ho a dospět k možnému řešení. Mnohdy již pouhé pochopení může vést k tomu, že je odstraněno to, co bylo vnímáno jako problém.

Uvádění jakýchkoliv dat, včetně kriminality, rasistických útoků apod. je velice citlivou otázkou. Některé země je uvádějí, jiné nikoliv. U nás byla tato data dříve zjistitelná z policejní statistiky, nyní jsou utajovaná a prakticky nepřístupná. Naprostá neznalost těchto údajů nemůže věci prospět, ale spíše uškodit. Navíc mlčení o ní může vyvolat dojem, že je skutečně co skrývat. Přitom kvalifikovaný rozbor situace může jednak signalizovat problémy, které je potřeba přednostně řešit, jednak může naznačovat cesty k jejímu ovlivňování. Aby bylo možné úspěšně kontrolovat naznačené problémy, zejména aby bylo možno preventivně působit a zasahovat, je nejen prospěšné, ale přímo nutné znát toho o ní co nejvíc. Bohužel tento racionální požadavek naráží na politické ohledy a nesouhlas Romů samotných.

Jak jsem již uvedla dříve, řešení problému rasismu a jeho projevů ve výkonu trestu je možné, a dokonce reálné. Vzhledem ke specifické prostředí, jeho uzavřenosti před veřejností a nutností odsouzených žít spolu delší čas je velká šance, že výchovné působení pracovníků VS ponese své plody. Pokud je toto působení dostatečně kvalifikované a soustavné, a v podmínkách výkonu trestu je k tomu dostatek příležitostí, mají obě skupiny, majorita i minorita, možnost podrobněji se navzájem poznat. Tím je dán prostor k pochopení odlišností jednotlivých etnik. Pokud dojde k takovému pochopení, je již jen krok k toleranci mezi nimi.

Na vyřešení problému rasismu, diskriminace, násilí, intolerance je ještě pedagogických pracovníků, justice, sdělovacích prostředků, občanů, zkrátka všech obyvatel. Přesto se domnívám, že pokud všichni budou vedeni dostatečnou snahou a cílevědomostí se touto otázkou zabývat a obě strany budou mít dostatek informací, musí dojít ke snížení rasově motivovaných činů a tím i k celospolečenskému zlepšení mezilidských vztahů.

Resumé

Tato práce se zabývá problematikou rasismu a s ním spojených projevů, jako je rasová diskriminace, rasové násilí, extrémismus atd. nejen ve vězeňském prostředí. Jejím cílem je poukázat na nutnost řešení nastolených otázek rychle a razantně, a to na všech úrovních. Řešení je nutno nalézt v celosvětovém měřítku, protože rasismus a jeho projevy existují ve všech zemích naší planety.

V úvodní části práce jsou definována teoretická východiska, která vysvětlují, co je to rasismus a s ním související další pojmy. Protože s diskriminací a její vypjatou formou – rasismem – se lidstvo setkává již po staletí, je zde uvedeno několik příkladů z historie.

Rasismus jako způsob myšlení, které může být škodlivé, nelze bez vnějších projevů postihovat. Rasistické názory není možné považovat za porušení lidských práv, protože právo na názor a přesvědčení je samo o sobě jedním z nejdůležitějších. Pouze pokud vyústí v diskriminační jednání, lze hovořit o postižitelné diskriminační činnosti nebo rasové diskriminaci. Proto je třeba preventivně přísně posuzovat a řešit rasově motivované trestné činy orgány činnými v trestním řízení, a v souladu s vládní politikou organizovat profesní přípravu policistů, státních zástupců, soudců atd. Neméně důležitá je důsledná příprava pedagogických pracovníků a jejich působení na širokou veřejnost.

Druhá část práce porovnává projevy rasismu v USA a České republice.

Spojené státy nadále často používají trest smrti. Při ukládání nejvyššího trestu dochází také k rasové diskriminaci. Příslušníci národnostních menšin jsou podle statistických údajů popravováni dvakrát více než odpovídá zastoupení národnostních menšin v americké populaci. Většina z nich je navíc odsouzena za vraždu bělocha, i když se příslušníci národnostních menšin stávají oběťmi vražd přibližně stejně často jako běloši. Zákonu „Třikrát a dost“, který platí ve dvaceti amerických státech, odpovídají také podmínky v jejich věznicích.

Situace v České republice je odlišná.

Vzhledem k zastoupení romské komunity ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR je třeba blíže se podívat na trestnou činnost páchanou tímto etnikem. Bez této činnosti by vznikalo mnohem méně rasově zabarvených konfliktů v našich věznicích. Ke skutečným projevům rasismu v českých věznicích dochází v poměrně malé míře. Paradoxně pokud k nim dojde, nejedná se často o rasový útok příslušníka bílé majority vůči Romovi, ale naopak. Na zamezení jejich vzniku pracuje systematicky celý tým odborných pracovníků od vychovatelů přes psychology, speciální pedagogy atd. Bližší poznávání mezi lidmi bourá zažitě předsudky, a tím se zvyšuje šance, že se naučí žít bez rasistických projevů vedle sebe i po propuštění na svobodu. To je velmi důležité, protože statistiky udávají stále vyšší počet rasisticky motivovaných činů v naší společnosti.

V závěrečné části práce jsou uvedeny některé možné návrhy na zlepšení stávající situace. Investice do redukce předsudků a do prevence násilí je předpokladem ke snížení počtu trestné činnosti v oblasti rasismu a extrémismu nejen v civilním životě, ale také v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Na těchto preventivních opatřeních se musí společně podílet veřejnost, školy, nevládní neziskové organizace, státní úředníci, soudci a v neposlední řadě také média. Jejich efektivnost závisí na účinné a systémové spolupráci všech zainteresovaných složek. Důležitým aspektem prevence jsou především legislativní opatření, přezkoumání dosavadních zákonů zaměřené na vytipování všech diskriminačních ustanovení a jejich odstranění.

Vymýcení všech forem rasové diskriminace je pro demokratickou společnost naprosto nezbytné. Každý jev má své příčiny a souvislosti, a teprve jejich poznání a uvědomění umožní přiměřeně posuzovat daný problém, pochopit ho a dospět k možnému řešení. Mnohdy již pouhé pochopení může vést k tomu, že je odstraněno to, co bylo vnímáno jako problém.

Anotace

ŠPERLINKOVÁ, MARTA. *Projevy rasismu ve vězeňství.*

Brno: Institut mezioborových studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, 2005

Bakalářská práce

Práce se zaměřuje na problematiku projevů rasismu ve vězeňství. První, teoretická část pojednává o tom, co je rasismus a rasová diskriminace v historii i v současné společnosti. Druhá část porovnává rasistické projevy a rasovou diskriminaci v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody v České republice a v USA. V závěrečné části jsou nastíněna některá možná opatření v oblasti prevence prostřednictvím legislativy, soudnictví, výchovy, médií.

Klíčová slova: Legislativní opatření, prevence, rasismus, rasová diskriminace, rasové násilí, Romové, tolerance, Výkon trestu odnětí svobody.

Annotation

ŠPERLINKOVÁ, MARTA. *Racism signs within the prison systém.*

Brno: Institute of inter – field studies, Tomáš Baťa University Zlín, 2005

Bachelor dissertation

This dissertation is focused on problems of the racism signs within the prison system. The first- theoretical part – discusses what mean racism and race discrimination in history and also in current society. In the second part the racism signs and race discrimination are compared within the conditions of the sentence serving in the Czech Republic and the USA. The conclusion part outlines some possible steps in the area of prevention by means of legislation, justice, education and media.

Key words: Legislative provision, prevention, racism, race discrimination, race violence, Romanies, tolerance, sentence serving.

Použitá literatura

1. MEZINÁRODNÍ ÚMLUVA OSN O ODSTRANĚNÍ VŠECH FOREM RASOVÉ DISKRIMINACE č. 95/1974 Sb., čl. 1,2
2. ÚSTAVA ČR, čl. 10
3. ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989
4. BARŠOVÁ, A. *Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v ČR, role centrálních a místních politik při jejich vzniku a řešení*. Praha: 2001
5. BEN JELLOUN, T. *Tati, co je to rasismus?*. Praha: Dauphin, 2004
6. MUSIL, L. *Strategie terénní práce v problémových romských komunitách, aneb jak reagovat na politiku sestěhování neplatičů*. Brno: MU, 2002
7. MUZEUM ROMSKÉ KULTURY. *Paměti romských žen, Kořeny I*. Brno, 2001
8. NAVRÁTIL, P. *Romové v České republice*. Praha: Portál, 2003
9. NAVRÁTIL, P. *Úvod do teorií a metod sociální práce*. Brno: M. Zeman, 2000
10. NEČAS, C. *Romové v ČR včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999
11. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova – Teorie – praxe – výzkum*. Praha: ISV nakladatelství, 2001
12. RADA EVROPY. *Rozmanitost a soudržnost: Nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*. Praha: Tiskárna MV ČR, 2001
13. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998
14. SEŠITY PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU. *Romové v ČR*. Praha: Sociopress, 1999
15. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v ČR*. Praha: Portál, 2001
16. ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998
17. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2000

18. BÍČÁKOVÁ, O. *Zaměstnanost Romů*. Sociální politika č. 5, 1997
19. BRZYBOHATÝ, M. *Úvod do studia terorismu a antiterorismu*. Praha: Policejní akademie, 2002
20. ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ 3/97
21. ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ 4/97
22. ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ 2/04
23. DANIŠ, N. *Politologická práva a světová politika*. Praha: Policejní akademie, 2002
24. SYROVÁTKA, T., HAMAR, N. *Romští asystenti a romští poradci: Rok k řešení problémů romské komunity*. Sociální politika č. 5, 2001
25. www.vlada.cz. *Zpráva o situaci romské komunity v ČR a opatření vlády napomáhající její integraci do společnosti*